ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kentsel Mekân Üretiminde ‘Kendin Yap’ Hareketi

Do it Yourself (DIY) Movement in Urban Space Production

İlgi Atay Kaya, Esra Kut Görgün

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir

ÖZ

Kentleşme çoğu zaman planlı gerçekleşse de kimi zaman çeşitli aktörlerin spontane müdahaleleri ile şekillenmektedir. Bu çalışma bunlardan ikincisi olan yani kentlerde kendiliğinden gerçekleşen küçük ölçekli uygulamaları ele almaktadır. Çalışmanın amacı ‘kendin yap kentleşmesi’ (DIY Urbanism) ya da ‘taktiksel kentleşme’ (Tactical Urbanism) adıyla bilinen bu hareketlerin örneklerini aktörleri ve amaçları açısından incelemek ve bu uygulamaların kentsel mekâna ve kentleşme sürecine etkilerini ortaya koymaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için literatür taraması, medya araştırması, gözlem ve örnek inceleme araştırma teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları bu hareketlere dâhil olan aktörlerin mahalleliler, aktivist gruplar, kamu kurumları veya belediyeler, üniversiteler, özel girişimciler ve diğer şahıslar olduğunu göstermektedir. Bu uygulamaların en belirgin amaçları bir ihtiyacın giderilmesi, kentsel estetik veya sanat arayışı, şahsi veya ticari fayda sağlama ve çeşitli konularda verilen tepkiler olarak bulunmuştur. Kendin yap kentleşmesinin olumlu yanları kentsel mekânı daha yaşanabilir, yürünebilir ve kullanıcıya uygun hale getirme ve güzelleştirme olasılığının olması, kentleşme sürecine kullanıcıların doğrudan katılımını sağlaması ve pratik, uygulanabilir ve esnek çözümler getirmesi olarak saptanmıştır. Bunların yanında izinsiz eylemler olması ve kapsayıcı planlama kararlarıyla entegrasyon sorunları gibi olumsuz yanları da bulunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Katılım; kendin yap kentleşmesi; mekân üretimi; taktiksel kentleşme.

ABSTRACT

Even though urbanism is usually realized within a plan, it is sometimes formed by spontaneous interventions of various actors. This study deals with the second type that includes small scale practices spontaneously realized in cities. The aim of this study is to examine the examples of these movements, which are known as ‘do it yourself urbanism’ (DIY urbanism) or ‘tactical urbanism’, in terms of their actors and purposes and to put forward the effects of these practices on urban space and urbanism process. To manage this aim, research techniques including literature review, media search, observation and case studies are used. The findings of this study shows that the actors involved in these movements are local people, activist groups, public institutions or municipalities, universities, private entrepreneurs and other individuals. It is found that the main purposes of these practices are resolving a need, providing urban easthetics or art, taking advantage of private or commercial benefits and reacting to various issues. The positive aspects of do it yourself urbanism are determined as having the possibility of beautifying and making urban space more livable, walkable and user friendly, providing direct participation of users in urbanism process and proposing practical, implementable and flexible solutions. Besides, there are negative aspects such as being illegal activities and having integration problems with comprehensive planning decisions.

Keywords: Participation; do it yourself urbanism; space production; tactical urbanism.

Geliş tarihi: 09.05.2016 Kabul tarihi: 16.03.2017

Online yayımlanma tarihi: 20.03.2017

İletişim: İlgi Atay Kaya. e-posta: ilgiatay@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Kentlerde üst ölçekli temel kararlar genellikle planlama yoluyla alınsa da kamusal alanlarda planlama dışında gelişen bazı küçük müdahaleler görmek mümkündür. Mahalleliler bir araya gelip bakımsız bir parkı yenileyebilmekte, sokaklara yön levhaları asabilmekte ya da kaldırıma park edilmesini önleyici bariyerler koyabilmektedirler. Bazen de çeşitli örgütlerle ortak çalışarak kamusal alan eksikliğine tepki ve yürünebilirlik vurgusuyla geçici olarak sokakları taşıt trafiğine kapatabilmekte veya otoparkları parklara dönüştürebilmektedirler. Bu hareketler bazen kamu kurumları veya belediyeler tarafından henüz çözülmemiş sorunları pratik olarak çözmeyi hedeflerken, bazen yerele danışılmadan verilmiş kararlara tepki olarak doğrudan eyleme geçme yoluyla katılımı amaçlamaktadır. Son zamanlarda artış gösteren bu tür hareketler kendin yap kentleşmesi olarak bilinmektedir.

İnsanların yaşam alanlarına kendiliğinden müdahalesi çok eskilere uzansa da “kendin yap kentleşmesi” adı altında ele alınması özellikle son beş yılda görülmektedir. Bu konuda yapılan önceki çalışmalar sosyal sorumluluk, ilişkiler ve deneyimler (Douglas, 2014; Fabian & Samson, 2015), aktivizm, sosyal hareketler ve siyasi eylemler (Iveson, 2013; Shepard, 2014; Enigbokan, 2015; Fabian & Samson, 2015; Sawhney v.d., 2015; Spataro, 2015), kent hakkı ve kentsel adalet (Deslandes, 2013; Iveson, 2013; Finn, 2014-2; Jabareen, 2014; Talen, 2015), katılımcılık ve planlama ile entegrasyon (Benner, 2013; Finn, 2014-2; Gamez & Sorensen, 2014; Fabian & Samson, 2015; Sawhney v.d., 2015) ve kentsel mekanları iyileştirme, koruma, estetik ve sanat (Campo, 2014; Shepard, 2014; Enigbokan, 2015) vurguları yapmışlardır. Verilen örneklerde kendin yap kentleşmesini hayata geçiren gruplara ve amaçlarına değinilse de kapsamlı olarak incelemeye rastlanmamıştır. Bu nedenle, aktörler ve amaçların detaylı incelendiği bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Önceki yayınların çoğu Amerika Birleşik Devletleri (ABD) örneklerini incelemektedir. Ayrıca sınırlı sayıdaki yayında Danimarka (Fabian & Samson, 2015), Rusya (Enigbokan, 2015; Sawhney v.d., 2015), İsrail (Mould, 2014), Belçika (De Wandeler, 2015), İran, Çin ve Fransa (Lydon v.d., 2011) örnekleri ele alınmıştır. Türkiye özelinde taktiksel kentleşme örneklerini inceleyen yalnızca Sakal’ın İstanbul çalışmasına (2015) erişilebilmiştir. Bununla birlikte kendin yap kentleşmesi veya benzer kavramları kullanmasa da aynı akımdan örnekleri inceleyen Tanglay’ın (2005) Ankara örnekleri de bulunmaktadır. Türkiye’de kentleşme pratiğinde örneklerine çok rastlanmasına rağmen planlama literatüründe henüz yeterince yer almamış olması bu çalışmanın gerekçelerindendir.

Bu çalışma örnekler üzerinden kendin yap kentleşmesinde yer alan aktörleri ve amaçlarını incelemeyi ve kentsel mekâna ve

kentleşme sürecine etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, literatür taraması, örnek inceleme ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır. Örnek inceleme iki grup halinde yapılmıştır. İlk grupta daha önce yayınlanmış çalışmalarda örnekler incelenmiştir. Buradaki amaç literatüre girmiş dünya örneklerini kavrayabilmektir. Erişilebilen 21 yayında 63 örnek bulunmuştur. Bunlardan iki yayın (Tanglay, 2005 ve Sakal, 2015) dışındakiler yurtdışı örneklerini kapsamaktadır. İkinci gruptaki örneklerle ise medya araştırması ve gözlem teknikleri kullanılarak erişilmiştir. Bu gruptaki 50 örnekten 35’inin bilgileri ve fotoğraflarına internet üzerinden yapılan medya araştırması sonucu erişilirken, 15’i doğrudan gözlemlenmiş ve fotoğraflanmıştır. Medya araştırmasında “vatandaş kendi yaptı” ve “mahalleli kendi yaptı” anahtar kelimeleri ile internette arama yapılmıştır. Bu gruptaki örnekler Türkiye’deki uygulamaları anlamak için kullanılmıştır. Örneklerin tümü aktörleri ne ve amaçlarına göre incelenmiştir.

Değerlendirme aşamasında kendin yap kentleşmesinin olumlu ve olumsuz yanları kentsel mekâna ve kentleşme sürecine etkileri açısından ele alınmıştır. Literatürde değinilen etkilerin Türkiye örneklerinde karşılaşılan sorun ve potansiyellerle benzeştiği ve farklılaştığı noktalar vurgulanmıştır. Makalenin kurgusunda önce tanımlar ve teorik çerçeve yer alırken, ardından araştırmanın diğer aşamaları ve sonuçları detaylandırılmıştır.

Kentlerde ‘Kendin Yap’ Hareketi

Kendin yap kentleşmesi veya taktiksel kentleşme kentteki sorunlara genellikle vatandaşlar veya mekanın kullanıcıları tarafından küçük ölçekli, düşük maliyetli, işlevsel ve çoğunlukla izin alınmadan yapılan müdahalelerle geçici çözümler getirilmesidir (Benner, 2013; Douglas, 2014; Pfeifer, 2013; Fabian & Samson, 2015; Lydon & Garcia, 2015; Sawhney v.d., 2015; Talen, 2015). Profesyonel olmayan kent aktörleri tarafından kentteki boş veya işlevsiz alanların yenilenmesi ve canlanmasına yönelik uygulama çabaları olarak da tanımlanmaktadır (Deslandes, 2013; Scaff, n.d.). Kimi çalışmalarda aktivist eylemler olarak değerlendirilirken (Shepard, 2014; Sawhney v.d., 2015; Spataro, 2015) kimi çalışmalarda mekan üretiminde katılımcı süreçler olarak nitelendirilmektedirler (Iveson, 2013; Fabian & Samson, 2015). Kentteki pek çok karar katılımcılıktan uzak ve kentliler dâhil edilmeden alınmaktadır (Finn, 2014-1). Buna karşın kendin yap kentleşmesi uygulamalarının kentte yaşanabilir gelişmeler sağlayabileceği ifade edilmektedir (Lydon v.d., 2011).

Kendin yap kentleşmesi, taktiksel kentleşme, gerilla kentleşmesi, pop-up kentleşme, spontane müdahaleler, kentsel prototiplendirme (ilk örneği yaratma) ve asi kentleşme gibi isimlerle de bilinir (Benner, 2013; Campo, 2014; De Wandeler, 2015; Fabian & Samson, 2015; Sawhney v.d., 2015; Spataro,

Tablo 1. Kavramlar arası benzerlik ve farklılıklar (Lydon ve Garcia'nın 2015 çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır)

Kavramlar	Kendin yap kentleşmesi	Taktiksel kentleşme
Aktörler	Çoğunlukla bireyler veya küçük gruplar	Bireyler veya küçük grupların yanında belediye birimleri, kamu kurumları ve kar amacı gütmeyen örgütler
Ölçek	Bir parsel, bir park, bir otopark, bir sokak gibi küçük ölçekler	
Amaç	İşlevsiz alanların değerlendirilmesi, bir sorunun hızlıca çözülmesi, ihtiyaçların giderilmesi, sanat ve aktivizm gibi amaçlar	İşlevsiz alanların değerlendirilmesi, bir sorunun hızlıca çözülmesi, ihtiyaçların giderilmesi, sanat ve aktivizm gibi amaçların yanında büyük ve üst ölçekli amaçlara yönelik olması daha olası
Kente etki	Çoğunlukla geçici etkiler	Uzun dönemde etkisi daha fazla
Yasal süreçlere entegrasyonu	Entegre olabilir de olmayabilir de	Entegre olması daha olası

2015; Talen, 2015). Bu benzer kavramlar pek çok çalışmada birbirini yerine kullanılsa da Lydon ve Garcia'ya (2015) göre aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır (Tablo 1). Bu makale bu kavramların özelliklerinden herhangi birini taşıyan tüm örnekleri araştırmaya dahil etmiştir.

Lydon ve Garcia'nın (2015) çalışmasına göre bütün taktikler kendin yap kentleşmesi değildir ve aynı zamanda bütün kendin yap kentleşmesi hareketleri de taktik değildir. Sokak levhaları, heykeller, boyamalar gibi kendin yap kentleşmesi uygulamaları çoğunlukla uzun dönemde etkili olamayan sokak sanatı etkinlikleridir ve bunlar taktiksel kentleşme kapsamına girmez. Bunları yapan bireyler veya küçük gruplar aynı zamanda taktiksel kentleşmeyi de gerçekleştirebilirler ancak çoğunlukla taktiksel kentleşmede bu grupların yanı sıra belediye birimleri, kamu kurumları ve kar amacı gütmeyen örgütler de yer almaktadır. Taktiksel kentleşmenin belediye projelerine katkısı ve entegrasyonu daha nettir. Aynı zamanda taktiksel kentleşmede bazı kendin yap kentleşmesi hareketlerindeki gibi gecenin bir saatinde yapılan yasa dışı hareketlere rastlanmaz. İzinsiz hareketlere rastlansa da sonradan yasallık kazandıkları görülmektedir (Lydon & Garcia, 2015).

Taktiksel kentleşmenin tartışmalarını ortaya koyan Mike Lydon'a göre 5 özelliği bulunmaktadır:

- Değişimi teşvik eden tasarlanmış ve aşamalı bir yaklaşım;
- Yerel planlama sorunlarına yerel çözümler sunan;
- Kısa süreli vaatler ve gerçekçi beklentiler;
- Düşük riskler ve olası yüksek ödüller;
- Vatandaşlar arasında sosyal sermayenin gelişmesi ve özel ve kamusal kurumlar, kar amacı gütmeyen sivil toplum örgütleri ve onları oluşturanlar arasındaki örgütsel kapasitenin kurulması (Lydon v.d., 2011).

16. yy başlarında, Paris'te Sen Nehri'nin kıyısında, izinsiz olarak faaliyet gösteren kitap satıcıları (Les Bouquinistes) gibi örneklerin kent mekanına etkisi taktiksel kentleşmenin yeni

bir durum olmadığını göstermektedir (Lydon v.d., 2012). Ancak planlama literatüründe bu terimler son birkaç yılda ortaya çıkmıştır (Benner, 2013). Kendin yap kentleşmesi formundaki kentsel aktivizm çağdaş şehir planlama söyleminde tabandan tepeye kentleşmeyi tanımlayan terimlerin arasında yerini almaya başlamıştır (Sawhney v.d., 2015). Ebenezer Howard ve Daniel Burnham gibi kentsel reformcuların kentlerin yapısını değiştiren radikal planlarının aksine, küçük ölçekli kentsel geliştiriciler kent gelişimine bireysel müdahalelerle katkı koymuşlardır (Talen, 2015).

Bu hareketler 1960'lardaki sivil haklar hareketini takip eden teorilerle desteklenir. Lefebvre'nin mekân üretiminin sadece fiziksel olmadığı aynı zamanda toplumun üretimi olduğu iddiasıyla ve kent hakkı vurgusuyla da ilişkilidir. Ayrıca taktiksel kentleşme Habermas'ın iletişimsel rasyonalite yaklaşımıyla da doğrudan ilişkilidir. Bu hareket en çok da Certeau'nun gündelik yaşamdaki taktikleri ve stratejileri konu alan çalışmasından desteklenmektedir. Bu çalışmaya göre strateji güçlü olanın, taktik ise güçsüz olanın eylemidir (Benner, 2013; Fabian & Samson, 2015; Lydon & Garcia, 2015). Kendin yap uygulamaları katılımcıların kamusal alanda taktikleri ve stratejileri kullanarak kent hakkını karşılamalarına olanak tanımaktadır (Sawhney v.d., 2015; Talen, 2015). Bu taktiklerin planlama sürecine entegrasyonu önemlidir (Fabian & Samson, 2015; Lydon & Garcia, 2015).

Dünya çapında kentler kendin yap hareketini ve katılımcı, insan merkezli şehir planlamayı deneyimlemektedirler (Sawhney v.d., 2015). Bu hareket son zamanlarda çeşitli sergiler, televizyon programları ve internet siteleri yoluyla daha görünür hale gelmiş ve bu küçük ölçekli, kentsel iyileştirme fikirleri artmıştır (Benner, 2013; Pfeifer, 2013; Gamez & Sorensen, 2014; Sawhney v.d., 2015; Talen, 2015).

Kentlerde kendin yap hareketinin katılımcıları arasında başta o kentte, bölgede veya mahallede yaşayanlar gelmektedir.

Bu hareket toplumdaki bireylerin veya gönüllülerin mekân oluşumuna katılımını sağlar (Poole, 2009; Pfeifer, 2013; Campo, 2014; Gamez & Sorensen, 2014; Shepard, 2014; Fabian & Samson, 2015). Küçük ölçekteki toplum odaklı kendin yap girişimleri genellikle devlet aktörü olmadan gerçekleşir (Mould, 2014). Kentte yaşayanların kendi ihtiyaçlarını en iyi bilenler olacağı kabulüyle bu süreçlerle kentsel gelişmenin başarısına katkı koymaları beklenmektedir (Sawhney v.d., 2015). Aynı zamanda bu hareket plancılarının ve tasarımcıların da topluma katılımını gerektirir. Bu nedenle henüz öğrenciye bile bu hareketlerin farkında olmaları toplumla iş birliği yapma ve projeleri hayata geçirebilme kapasitelerini artırır (Poole, 2009; Gamez & Sorensen, 2014). Kendin yap kentleşmesi profesyonel olmayan ve çoğunlukla geleneksel kaynaklardan mahrum kişilerce yapılır; ancak karmaşık ve büyük ölçekli kendin yap eylemlerinde profesyonel plancılarının, mimarların, koruma uzmanlarının ve kentsel tasarımcıların uzmanlığı ve etkisi gereklidir (Campo, 2014). Bu durum kendin yap kentleşmesinin sadece şehir planlamanın değil mimarlık, tasarım ve sanat alanlarının da konusu olmasının bir sonucudur (Benner, 2013; Enigbokan, 2015). Kentliler, öğrenciler ve profesyonellerin dışında çevreci grupların ya da aktivistlerin de sürece dâhil olduğu örnekler yer almaktadır (Benner, 2013; Pfeifer, 2013; Shepard, 2014; Enigbokan, 2015; Spataro, 2015). Bu durumların aksine bu süreçlere katılmada ekonomik yetersizlikler nedeniyle çok etkin olamayan bazı kesimler de bulunmaktadır (Gamez & Sorensen, 2014).

Kendin yap kentleşmesi olarak tariflenebilecek eylemlerin amacı çoğunlukla kentin bazı noktalarındaki özellikle kamusal alanlardaki sorunlara hızlı çözümler getirilmesidir (Benner, 2013; Douglas, 2014; Pfeifer, 2013). Bazı müdahaleler ekonomik canlanma ya da yaya güvenliği hedeflerken, bazıları mahallelilerin birbirleriyle ilişki kurmasını amaçlamaktadır (Pfeifer, 2013). Katılımcılar özellikle resmi kurumların ve karar vericilerin başarısız olduğu durumlarda yaşam çevrelerini iyileştirmek için müdahalelerde bulunurlar (Douglas, 2014). Bu sayede bu uygulamaların kentsel politikadaki boşlukları doldurma potansiyeli ortaya çıkmaktadır (Enigbokan, 2015). Kamusal alanların açık, herkesçe erişilebilir ve dışlayıcı olmayan kentsel mekânlar olması için yapılan ve bu nedenle siyasi amaçlar da barındıran eylemler de bulunmaktadır. Lydon'un taktiksel kentleşmeye yaklaşımı apolitiktir; ancak "Food Not Bombs" (Türkiye'deki adıyla Bombalara Karşı Sofralar) gibi bazı örneklerin tasarım odaklı olmaktan çok sosyal hareketler olduğu ve siyasi mesajlar içerdiği görülmektedir (Spataro, 2015).

Geçici mekânsal eylemler şehir planlama sürecini ya doğrudan etkilemekte ya da dolaylı olarak yorum katmaktadır (Sawhney v.d., 2015). Geleneksel yaklaşımlar kentleşmede kendin yap eylemlerinin izinsiz müdahaleler olduğunu ve arazi kullanımı kararları ile uyum sağlayamadığını ortaya koymaktadır

(Gamez & Sorensen, 2014). Bu uygulamalar geniş ölçüde değişikliğe ve kullanıcılar için faydaya sebep olmakla beraber dikkatli olunmazsa uzun vadeli planlama ve tasarım ilkelerini zorlaştırabileceği de ifade edilmektedir (Finn, 2014-2). Mümkün oldukça şehir planlama için bir fırsat olarak görülmelidir ve resmi planlama süreçlerine uyum sağlayabilmelidir (Benner, 2013; Pfeifer, 2013; Fabian & Samson, 2015). Plancılar kendin yap kentleşmesinin olası sorunlarını ve fırsatlarını anlamaya çalışmalı ve bu projelerden nasıl ve ne ölçüde faydalanacaklarına karar vermelidirler. Bazı kentlerde özellikle AB ülkeleri ve Amerika'da bu uygulamalar resmi planlama süreçlerine dâhil edilmeye başlanmıştır (Pfeifer, 2013; Sakal, 2015). Bürokrasinin verimsiz olması ve geleneksel planlama süreçlerinin yerel ihtiyaçlara cevap verememesi eleştirileri ve farklı aktörlerin dâhil olduğu daha esnek süreçlere duyulan ilgi artmaktadır. Toplumlarına katkı koymak isteyen kentliler sorumluluk alarak bazen geleneksel planlama süreçlerinin katılım toplantılarına ve çalışma komisyonlarına katılmaktadırlar, bazen ise doğrudan işi yapmaya girişmektedirler (Pfeifer, 2013).

İşi doğrudan yapma girişimleri kayıt dışı konut üretimi örneklerinin ele alındığı Bermann ve Clough Marinaro'nun (2014) çalışmasındaki gibi daha üst ölçekte de gerçekleşebilir. Çalışmalarındaki örneklerin literatürdeki diğer kendin yap kentleşmesi tanımlarının dışına çıktığı görülmektedir. Bu tür planlama dışı gerçekleşen üst ölçekli kentleşme müdahaleleri bu makalenin ele aldığı kendin yap kentleşmesi kapsamı dışında tutulmuştur.

Kendin yap kentleşmesi uygulamalarının kente beklenmeyen güçlü etkileri vardır. Kentlilerin gerçek deneyimlerini yansıtan platformlar oluşmasını sağlarlar ve onların gündelik hayatlarına ve yaşam çevrelerine özellikle kentsel estetik açısından nasıl cevaplar verdiklerini gösterirler (Enigbokan, 2015).

Önceki Alan Çalışmaları

Önceki alan çalışmaları kapsamında literatür taraması sonucu erişilen 21 yayının içerdiği 63 örnek bulunmaktadır. Bu örneklerin bir kısmı yazarları tarafından kendin yap kentleşmesi ya da taktiksel kentleşme olarak ifade edilmemesine rağmen bu tür uygulamaların özelliklerini taşıdığından bu incelemeye dâhil edilmiştir. Tüm örneklerdeki kendin yap kentleşmesi uygulamaları aktörlerine ve amaçlarına göre incelenmiştir.

Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin aktörleri açısından incelenmesi

Kendin yap kentleşmesini hayata geçiren aktörler mahalleliler, aktivist gruplar, özel girişimciler, kamu kurumları ve üniversitelerdir. Bu aktörler kimi zaman bu uygulamaları kendi grupları içinde yaparken, kimi zaman diğer gruplarla beraber harekete geçmektedirler. Örnekler bu farklılıklar dikkate alınarak sınıflandırılmıştır.

Şekil 1. (a) Los Angeles'da çalışmayan telefon kulübesinin kamusal kitaplığa dönüşümü (Douglas, 2013), **(b)** North Carolina Raleigh'te gerilla yön bulma işaretleri (Benner, 2013).

İncelenen 63 örnekten 21'inin (%33) **Sivil Toplum Kuruluşları (STK) veya aktivist gruplar tarafından** yapıldığı tespit edilmiştir. Bu örneklerin çoğunluğunun ABD'de gerçekleştiği görülmektedir. Bu örnekler arasında ABD'nin 14 kentinde çalışmayan telefon kulübesinin kamusal kitaplığa dönüşümü (Şekil 1a), taşıt yollarının kenarlarına bisiklet yolu çizilmesi, oturma yerleri ve kent mobilyaları tasarımı, gerilla bahçeciliği gibi 55 farklı uygulama (Douglas, 2014), New York'ta yol üzeri parkları (parklets) (Benner, 2013), North Carolina Raleigh'te gerilla yön bulma işaretleri (Şekil 1b) (Benner, 2013; Pfeifer, 2013), Boston'da başlayıp dünyanın çeşitli yerlerinde 400'ün üzerinde şubeye yayılan 'Food not bombs' adı altında kamusal alanda yemek dağıtımı (Spataro, 2015), California'da West Oakland ve Los Angeles'te kent mobilyaları, Los Angeles'te bisiklet yolu boyanması ve uyarıcı levhalar konulması, gerilla bahçeleri, San Francisco'da Parking Day gününde otoparkların toplanma mekânına dönüştürülmesi (Finn, 2014-2), geçici minyatür parklar, sokakta oturma odaları, pop-up cafe, mekânlarda görsel sanatlar (Talen, 2015), kamusal oturma yerleri (Mould, 2014), New York'ta tohum ekme hareketi (Finn, 2014-2), grafiti (Iveson, 2013) ve Cincinnati'deki kent objelerine müdahale ile toplumu sanat aracılığıyla canlandırmak için karnaval kamyonları ve sokaklarında görsel çekiciliği artırmak için yenileme ve sanat merkezli yaratıcı projeler ortaya koymak için geri dönüşüm projeleri (Scaff, n.d.) bulunmaktadır. Bunların dışında dünyanın çeşitli yerlerindeki iplik uygulama hareketi (Mould, 2014), İstanbul Gezi Parkı'nda açık kütüphane (Sakal, 2015) ve Rusya Moskova ve Saint Petersburg'ta alt geçitlerin sanat galerisine dönüştürülmesi (Enigbokan, 2015) ve Ankara'da sokaklarda yapıştırma (stickers) ve şablon (stencils) (Tanglay, 2005) yine aktivist gruplar tarafından hayata geçirilmiştir.

Örneklerin aktörlere göre sınıflandırılmasında %17'lik bir payla ikinci sırayı alan grup **özel işletmeler ve girişimcilerdir**. 11 örneğin yer aldığı bu grupta çoğunlukla İstanbul'daki uygulamaların öne çıktığı görülmektedir. Bu örnekler seyyar satıcılık, toplayıcılık, hamallık, Beyoğlu'nda sokak kahvesi, kitapçı, tablo satıcısı, Karaköy'de hırdavatçılar, Çengelköy'de kitapçı, Sahil yolunda mevcut bankların önüne eklenen sandalye ve masalar, Merter'de seyyar pilavcı ve Mecidiyeköy'de akşam pazarı (Sakal, 2015) olarak sıralanabilir. Ayrıca Fransa'da alışveriş yeri ve Portland'da yiyecek kamyonu (Lydon v.d., 2011) yine bu gruba girmektedir.

STK veya aktivist grupların ve özel işletmelerin mahalleliler ve belediye veya kamu kurumları ile birlikte uyguladığı 7 örnek bulunmaktadır. Örneklerin %11'ini oluşturan bu grup ABD Buffalo'da Yeşil Kod projesi kapsamında seyyar yemek satıcılarının düzenlenmesi, parkletler ve toplanma alanları oluşturulması, Memphis'te yenilik dağıtım takımının kent merkezi iyileştirme projeleri, Philadelphia'da parklet, San Francisco'da yol üstü otoparkların parklara dönüşümü, New York'ta kamusal meydan programı, Washington'da geçici kentleşme inisiyatifi kapsamında pop-up laboratuvar kurulması, bir kütüphane büfesinin yerel ürünler satılan bir yere dönüştürülmesi, Kanada Vancouver'da Yaşa Vancouver adı altında sokakların park benzeri kamusal alanlara dönüştürülmesi (Pfeifer, 2013) örneklerini içermektedir. Bu örneklerin tamamı da yine ABD'de bulunmaktadır.

Özel işletmelerin dâhil olmadığı ancak **aktivist grupların mahalleliler ve belediye veya kamu kurumları** ile çalıştığı örnekler 6 adettir (%10). ABD örnekleri arasında sokaklarda fiziksel ve sosyal aktiviteler ve sokak oyunları (Lydon

Şekil 2. (a) Danimarka Carlsberg'de oyun alanı (Kristine Samson, Fabian & Samson, 2015), (b) ABD'de sokak fuarları (Mike Lydon, Lydon v.d., 2011).

v.d., 2011) ve Teksas Dallas'ta Better Block (daha iyi parseller) projesi (Benner, 2013; Pfeifer, 2013) bulunmaktadır. Bunlar dışında Londra'da sokak oyunları (Lydon v.d., 2011), Danimarka Enghave'de bira içenlerin toplanma alanının yer değiştirilmesi ve düzenlenmesi, Carlsberg'de açık sanayi alanlarının oyun alanı olarak kullanımı (Şekil 2a), meydanda müzik etkinlikleri ve partiler için geçici mekanlar oluşturulması (Fabian & Samson, 2015), Tel Aviv Bat Yam'da çocuk parkı, yeşil alan ve pop-up market (Mould, 2014) de bu grupların ortak uygulamalarıdır.

STK'lar veya aktivist grupların belediyeler veya kamu kurumları ile ortak çalışarak uyguladığı 3 örnek bulunmaktadır. Bunlar ABD Portland'da kesişim yeri düzeltme, Kanada Toronto'da Yonge'yi kutlama festivali kapsamında Yonge Sokağı'nın iyileştirilmesi, Calgary'de oturma alanları, sinema ekranı, satış yerleri gibi pop-up mekanların oluşturulmasıdır (Pfeifer, 2013). Yine aynı sayıda örnek **belediyeler veya kamu kurumlarının özel girişimcilerle** birlikte yaptığı projelerde bulunmaktadır. Bu örnekler ise birçok Amerikan şehirlerindeki sokak fuarları (Şekil 2b), New York City'de ve California'da restoran, cafe ve kaldırım meydanlarıdır (Lydon v.d., 2011).

Mahallelilerin üniversiteden aktörlerle yürüttüğü çalışmalar (3 adet) ABD Illinois East St. Louis'te 3 parkın yeniden canlandırılması (Strzelecka v.d., 2010), North Carolina Windy Ridge Charlotte'ta çocuk oyun alanı ve peyzaj iyileştirme (Gamez & Sorensen, 2014) ve Brüksel'deki araştırma çalıştay (De Wandeler, 2015) kapsamındaki örneklerdir. Bu çalışmalara zaman zaman öğretim üyelerinin yön verdiği görülmektedir. Bunlar hakkındaki yayınlarda aynı zamanda üniversite öğrencilerinin de sürece dâhil olduğu söylenmektedir. **Mahallelilerin üniversitelerle çalıştığı uygulamalara aynı zamanda aktivist grupların** da eklendiği bir örnek ise ABD North Carolina Greensboro'da 102 mini ve mahalle parkının temizlenmesi, bakımı ve yenilenmesidir (Poole, 2009).

Üniversiteler dâhil olmadan **mahallelilerin aktivist grup-**

larla beraber yürüttüğü kendin yap kentleşmesi uygulamaları da bulunmaktadır. Örnekleri arasında Tahran, Hangzhou, Paris'teki küçük parklar (Lydon v.d., 2011) ve ABD New York'ta bisiklet dostu sokaklar, boş arsalarda gerilla bahçeciliği, çevresel etkisi olan 145 alanın haritalanması (Shepard, 2014) sayılmaktadır. **Özel işletmeler ve girişimcilerin aktivist gruplar ve mahallelilerle** birlikte çalışarak hayata geçirdiği bir örnek ise ABD Buffalo ve Detroit'te terk edilmiş tren istasyonları ve bitişiklerindeki peyzajların korunması, yenilenmesi ve yeniden kullanılması (Campo, 2014) projesidir.

Özel işletmeler ve mahalleliler tarafından hayata geçirilen örnekler Dallas'taki kaldırımda cafeler, geçici kamusal alanlar, sokak mobilyaları ve Brooklyn'deki kent mobilyalarıdır (Lydon v.d., 2011). Bunların yanında **sadece mahallelilerin** dahil olduğu Cincinnati'deki seyyar dükkanlar örneği (Scaff, n.d.) ve **şahıslar tarafından** yapılan İstanbul Kadıköy'de sokak müzisyenleri ve Beyoğlu'nda evsiz (Sakal, 2015) örnekleri de bulunmaktadır.

Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin amaçları açısından incelenmesi

Kendin yap kentleşmesi eylemlerinin bir ihtiyacın karşılanması, kentsel estetik yaratılması, yolunda gitmeyen uygulamalara, mekânsal kararlara veya karar vericilere tepki verilmesi gibi çeşitli amaçları bulunmaktadır. Önceki alan çalışmalarındaki örnekler yapılış amaçlarına göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma dünyanın çeşitli yerlerindeki kendin yap kentleşmesi uygulamalarının hangi amaçları daha çok hedeflediğini göstermektedir.

İncelenen örneklerin çoğunluğu (%24) **hem ihtiyaç hem de kentsel estetik veya sanat** amacıyla yapılmıştır. Tama- mı ABD'de gerçekleşen bu uygulamalar North Carolina'da çocuk oyun alanı ve peyzaj iyileştirme (Gamez & Sorensen, 2014), telefon kulübesinden kamusal kitaplık, bisiklet yolları, oturma yerleri ve kent mobilyaları (Douglas, 2014), Greensboro'da park yenileme (Poole, 2009), Buffalo'da sey-

Şekil 3. (a) Los Angeles'da kent mobilyası (Gordon C. C. Douglas, Finn, 2014-2), (b) ABD'de parklet (parkingday.org, Talen, 2015).

yar yemek satıcılarının düzenlenmesi, parkletler ve toplanma alanları, Memphis'te kent merkezi iyileştirme projeleri, Philadelphia'da parklet, San Francisco'da yol üstü otoparklarına parklar, New York'ta kamusal meydan, Washington'da pop-up laboratuvar, Vancouver ve Toronto'da sokak dönüşümü, Portland'da kesişim yeri düzeltme, Calgary'de oturma alanları, sinema ekranı, satış yerleri gibi pop-up mekanlar (Pfeifer, 2013), San Francisco'da geçici minyatür parklar, sokakta oturma odaları, pop-up cafe, mekanlarda görsel sanatlar (Talen, 2015), Brooklyn'de kent mobilyaları (Lydon v.d., 2011) ve Cincinnati'de karnaval kamyonları örnekleridir. Bunların tamamına yakınının karşılamayı hedeflediği ihtiyaç kamusal alandır. Bu gruptaki hareketlerin aynı zamanda mekânı görsel öğelerle güzelleştirdiği görülmektedir.

Amaçlarına göre gruplandığında ikinci sırada yer alan örnek grubu yüzde 22'lik bir payla **şahsi veya ticari fayda** amaçlayan uygulamalardır. Fransa'daki alışveriş yeri tasarımı (Lydon v.d., 2011) bunlardan biridir. Ayrıca 4 örnek ABD'de ve 9 örnek İstanbul'da gerçekleşmiştir. Amerika örnekleri sokak fuarları, yiyecek kamyonu, restoran, cafe (Lydon v.d., 2011) ve seyyar dükkanlar (Scaff, n.d.) iken İstanbul örnekleri sokak kahvesi, kitapçı, hırdavatçılar, sandalye ve masalar, seyyar pıhlavcı, tablo satıcısı, akşam pazarı ve seyyar satıcıların mekanlarıdır (Sakal, 2015).

Örneklerin yüzde 17'sinin (11 adet) amacı sadece **ihtiyaçtır**. Bu örneklerin bazıları kentin zorunlu ihtiyaçları arasında yer alırken, bazıları ise eylemleri yapanlara göre ihtiyaç olup kentin tamamına hitap etmeyebilir. İlk gruptaki zorunlu ihtiyaçlara yönelik olanlar ABD'de park yenileme (Strzelecka v.d., 2010), oyun alanları, kaldırımda cafeler, geçici kamusal alanlar, sokak mobilyaları, sokaklarda fiziksel ve sosyal aktiviteler, kaldırım meydanları (Lydon v.d., 2011), kamusal oturma yerleri (Mould, 2014) ve Tel Aviv'de çocuk parkı ve yeşil alan (Mould, 2014) örnekleridir. Bu örneklerin genellikle kamu yararı çerçevesinde geliştiği görülmektedir. Kentin gelişimine katkı koyarlar. Çıkış noktaları çoğunda yeşil alan ve peyzaj düzenlenmesi gibi belediye hizmetlerinin yeterince karşılanamaması nedeniyle yaratıcı yollara başvurulmasıdır.

İkinci grubun örnekleri ise Danimarka'da açık sanayi alanlarında oyun alanı, meydana müzik etkinlikleri ve partiler için geçici mekânlar oluşturulması (Fabian & Samson, 2015), Kaliforniya'da kent mobilyaları (Şekil 3a) (Finn, 2014-2), Tel Aviv'de pop-up market (Mould, 2014) ve İstanbul'da evsiz mekânı (Sakal, 2015) olarak sayılabilir. Bu örnekler kentin tümünün ihtiyacı olmasa da belli kesimlerin örneğin gençlerin ya da yerel ürün satıcılarının ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan uygulamaları kapsamaktadır.

Yalnızca **estetik** kaygıyla yapılan uygulamalar 6 adettir (%10). Bunlara örnek olarak Rusya'da alt geçitlerin sanat galerisine dönüştürülmesi (Enigboka, 2015), New York'ta tohum ekme hareketi (Finn, 2014-2), Cincinnati'de sokaklarda görsel çekiciliği artırmak için restorasyon, sanat merkezli yaratıcı projeler ortaya koymak için geri dönüşüm projeleri ve kent objelerine müdahale (Scaff, n.d.), iplik uygulama hareketi (Mould, 2014) ve İstanbul'daki sokak müzisyenleri (Sakal, 2015) verilebilir. Bu uygulamaları gerçekleştiren grupların çoğu yaratıcı çalışmalara önem vermektedir. Kimileri sanat aracılığıyla mekânları canlandırmayı hedeflerken kimileri sadece görsel değerler yaratmaktadır.

İhtiyaç ve estetik amaçlayan uygulamaların bazıları aynı zamanda tepki vermek için de yapılmaktadır. Örnekleri arasında ABD'de gerilla bahçeciliği (Douglas, 2014; Finn, 2014-2; Shepard, 2014), New York'ta, San Francisco'da ve Philadelphia'da yol üzeri parkları (parklets) (Şekil 3b) (Benner, 2013; Pfeifer, 2013; Finn, 2014-2) ve Dallas'ta Better Block projesi (Benner, 2013; Pfeifer, 2013) bulunmaktadır. Bu örneklerin tamamında kamusal alan yetersizliğine tepki verildiği görülmektedir. Aynı zamanda kısmen kentte yolunda gitmeyen uygulamalara, taşıt yoğunluğuna, mekânsal sorunlara, yeşil alan eksikliğine karşı tepki verilmektedir.

Amacı yalnızca **teпки** vermek olan 5 örnek bulunmaktadır. ABD'de çevresel etkisi olan 145 alanın haritalanması (Shepard, 2014) ve Tahran, Hangzhou, Paris'teki küçük parklar (Lydon v.d., 2011) yine kenti ilgilendiren tepkileri gösterirken, siyasi amaçlı yapılan kendin yap uygulamaları da bulunmaktadır. Örneğin dünyanın çeşitli yerlerindeki 'Food not bombs' adlı kamusal alanda yemek dağıtımı (Spataro, 2015) örneği nükleere karşı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. İstanbul Gezi Parkı'nda açık kütüphane (Sakal, 2015) yapılması da toplumsal hareketlerin paralelinde çeşitli tepkilerle ortaya çıkmıştır. Sydney ve New York City'deki grafiti uygulamaları ise reklamlara tepki vermektedir (Iveson, 2013).

Örneklerin küçük bir kısmı (%5) ise **hem bir ihtiyacı karşılamayı hem de tepki vermeyi** hedeflemiştir. Bunlar ABD'de taşıt yollarının kenarlarına bisiklet yolu çizilmesi (Douglas, 2014; Finn, 2014-2; Shepard, 2014), uyarıcı levhalar konulması (Finn, 2014-2) ve gerilla yön bulma işaretleridir (Benner, 2013; Pfeifer, 2013). Bu uygulamaları yapanların tepkileri çoğunlukla ulaşım ve erişim sorunlarına vurgu yapmaktadır. Yine diğerlerinden farklılaşan bir örnek de Ankara'da sokaklarda yapılan yapıştırma (stickers) ve şablon (stencils) (Tanglay, 2005) uygulamalarıdır. Bu örnek hem **sanat hem de tepki amaçlı** hayata geçmiştir.

İhtiyaç, estetik, ticari fayda ve tepki gibi çoğunlukla karşılaşılan amaçlardan farklı olarak katılım, koruma ve anlaşmazlıkların önlenmesi gibi amaçları olan örnekler de bulunmaktadır. Brük-

sel'deki araştırma çalışmayı (De Wandeler, 2015) **katılımcılık** amaçlayan bir örnektir. Danimarka Enghave'de bira içenlerin toplanma alanının yer değiştirilmesi ve düzenlenmesi (Fabian & Samson, 2015) ise yeraltı sistemi planlanması sürecinde yerinden edilen gruplarla ilgili **olası anlaşmazlıkların önceden önlenmesini** amaçlamaktadır. **Yerel sembolleri koruma** amacı taşıyan bir örnek ise ABD Buffalo ve Detroit'te terk edilmiş tren istasyonları ve bitişiklerindeki peyzajların yenilenmesi (Campo, 2014) uygulamasıdır.

Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin aktörleri ve amaçları açısından değerlendirilmesi

Yayınlanmış örneklerin aktörlere göre dağılımında (Tablo 2) incelenen 63 örneğin 28'inin çeşitli gruplar tarafından ortaklaşa yürütüldüğü görülmektedir. Ortak yürütülmeyen çalışmalarda ise en büyük yüzdeyi (%33) STK veya aktivist gruplar alırken, bu grubu özel girişimciler yüzde 17 ile takip etmektedir. Mahallelilerin diğer gruplarla ortak veya bağımsız olarak önemli bir yüzdeyle (%37) 23 örnekte yer alması göze çarpmaktadır.

Örneklerin amaçlarına göre dağılımında da (Tablo 3) yalnızca bir amaca yönelik olanlar ve birden fazla amacı olanlar ayrımı görülmektedir. 63 çalışmanın 24'ünün (%38) birden fazla gerekçe ile yapıldığı tespit edilmiştir. Bir ihtiyacın giderilmesi için yapılan kendin yap kentsel uygulamaları aynı zamanda başka amaçlara hizmet etse de toplamda örneklerin yarısından fazlasını (%54) kapsamaktadır. 27 çalışmanın (%43) estetik kaygıyla yapılması da dikkat çekicidir.

Kendin yap kentsel uygulamaları örneklerinde aktör ve amaç ilişkisi (Tablo 4) değerlendirildiğinde uygulamalardaki amaçların sürece dâhil olan gruplarca şekillendirildiği tespit edilmiştir. Aktivist grupların daha çok yol üzeri parkları, gerilla bahçeleri ve uyarı levhaları gibi içinde tepki barındıran örneklerde yer aldığı görülmektedir. Bu gruplar aynı zamanda sanatsal müdahaleler tarzı kentsel estetik amaçlayan örneklerde de yer almışlardır. Öte yandan mahallelilerin park yenileme, oturma alanları yapılması ve peyzaj düzenleme gibi çoğunda bir ihtiyacı karşılama amacı olan uygulamalara dâhil olduğu bulunmuştur. Üniversitenin sürece ortak olduğu örneklerin çoğunda parkların iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Özel işletmeler veya girişimciler ise çoğunlukla şahsi veya ticari fayda amaçlayan ve çeşitli ürünlerin satışlarının yapıldığı mekânları üreten örneklerde yer almışlardır.

Türkiye'de Kendin Yap Kentleşmesi Örnekleri

Türkiye'deki kendin yap kentsel uygulamaları örneklerine "vatandaş kendi yaptı" ve "mahalleli kendi yaptı" anahtar kelimeleri ile internet üzerinden medya araştırması ve kent mekânlarında gözlem yolu ile ulaşılmıştır. Bu kapsamda 50 örnekte yer alan aktörler ve uygulamaların yapılma gerekçeleri incelenmiştir.

Tablo 2. Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin aktörlerine göre dağılımı

Aktörler	Örnek adedi	Öne çıkan örnekler
STK/aktivist gruplar	21	Kaldırım meydanları, karnaval kamyonları, uyarı levhaları
Özel işletmeler/ girişimciler	11	Sokak kahvesi, akşam pazarı, seyyar satıcılar
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar + özel işletmeler	7	Parklet, meydan, pop-up laboratuvar
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar	6	Daha iyi parseller projesi, oyun alanları, parklar
Mahalleliler + üniversite	3	Park yenileme, çalıştay
STK/aktivist gruplar + belediye/kamu kurumları	3	Kesişim yeri düzenleme, sokak dönüşümü, pop-up mekanlar
Belediye/kamu kurumları + özel işletmeler	3	Sokak fuarları, cafe
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar	2	Gerilla bahçeciliği
Mahalleliler + özel işletmeler	2	Kaldırımda cafeler, kent mobilyaları
Şahıslar	2	Sokak müzisyenleri
Mahalleliler	1	Seyyar dükkanlar
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar + üniversite	1	Park yenileme
Mahalleliler + özel işletmeler + STK/aktivist gruplar	1	Tren istasyonu ve peyzaj yenileme
Toplam	63	

Tablo 3. Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin amaçlarına göre dağılımı

Amaçlar	Örnek adedi	Öne çıkan örnekler
İhtiyaç + kentsel estetik/sanat	15	Kent mobilyaları, sokak dönüşümü, parklet
Şahsi/ticari fayda	14	Sokak fuarları, seyyar dükkanlar
İhtiyaç	11	Yeşil alan, kaldırım meydanları
Kentsel estetik/sanat	6	Alt geçitlerin sanat galerisine dönüştürülmesi, iplik uygulama hareketi
Tepki	5	Yemek dağıtımı, açık kütüphane, grafiti
İhtiyaç + tepki + kentsel estetik/sanat	5	Daha iyi parseller projesi, gerilla bahçeciliği
İhtiyaç + tepki	3	Uyarı levhaları, gerilla yön bulma işaretleri
Tepki + kentsel estetik/sanat	1	Yapıştırma ve şablon uygulamaları
Katılımcılık	1	Çalıştay
Yerel sembollerini koruma	1	Tren istasyonu ve peyzaj yenileme
Olası anlaşmazlıkların önlenmesi	1	Yeraltı sistemi sebebiyle toplanma alanının yer değiştirmesi
Toplam	63	

Türkiye'deki örneklerin aktörleri açısından incelenmesi

Kendin yap kentleşmesi Türkiye örnekleri aktörler açısından ele alınarak; mekân kullanıcıları veya mahalleliler, belediye gibi kamu kurumları, özel işletmeler veya esnaf, kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ile aktivist grupların yer aldığı çeşitli işbirliği grupları olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma ile mekana hangi aktörlerin ya da grupların müdahalede bulunduğu belirlenmektedir.

İncelenen 50 örnekte **mahallede yaşayanların veya alanı kullanan vatandaşların** yer aldığı 27 örnek (%54) bulunmaktadır. Bu örneklerden Kars Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi'nde kanalizasyon bakımı (Url 1) ve Giresun Yağlıdere İlçesi'nde enerji nakil hattı tamiri (Url 2) gibi belediyenin görevi olan hizmetleri vatandaş kendi sağlamaya çalışmıştır. Tekirdağ Süleymanpaşa'da Yüzüncü Yıl Mahallesi Şehit Alper Tunga Sokak'ta (Url 3) ve Şanlıurfa İmam Keskin Caddesi'nde yol yenileme (Url 4), Adana Feke'de Kırıkışağı Mahallesi Köşeler Mevkiinde yol yapımı (Url 5) örnekleri de bu duruma

Tablo 4. Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin aktör amaç ilişkisi

Aktörler/Amaçlar	İhtiyaç + kentsel estetik/sanat	Şahsi/ticari fayda	İhtiyaç	Kentsel estetik/sanat	Tepki	İhtiyaç + tepki + kentsel estetik/sanat	İhtiyaç + tepki	Tepki + kentsel estetik/sanat	Katılımcılık	Yerel sembollerini koruma	Olası anlaşmazlıkların önlenmesi	Toplam
STK/aktivist gruplar	3	–	5	5	4	–	3	1	–	–	–	21
Özel işletmeler/girişimciler	–	11	–	–	–	–	–	–	–	–	–	11
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar + özel işletmeler	7	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	7
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar	–	–	4	–	–	1	–	–	–	–	1	6
Mahalleliler + üniversite	2	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	3
STK/aktivist gruplar + belediye/kamu kurumları	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3
Belediye/kamu kurumları + özel işletmeler	–	2	1	–	–	–	–	–	–	–	–	3
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	2
Mahalleliler + özel işletmeler	–	–	–	–	–	2	–	–	–	–	–	2
Şahıslar	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	2
Mahalleliler	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar + üniversite	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
Mahalleliler + özel işletmeler + STK/aktivist gruplar	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
Toplam	15	14	11	6	5	5	3	1	1	1	1	63

dâhil edilebilir iken kazaları önleyici olarak Edirne Nişancıpaşa Mahallesi Su Depo Altı Sokak'ta yola kasis (Url 6), İzmir Torbalı'da uyarı levhası (Url 7) ve Antalya Muratpaşa Kızıl Toprak Mahallesi'nde hız yavaşlatıcısını (Url 8) vatandaş yine kendisi yapmıştır. Bunlara ek olarak, yine ulaşımı kolaylaştırmak adına, Denizli Tavas ilçesine bağlı Sarıabat Mahallesi'nde (Url 9), Trabzon Maçka İlçesi Mataracı Köyü'nde (Url 10), Artvin Yusufeli İlçesi'nde (Url 11), Rize Piraziz İlçesi'nde Bozat Köyü'nde (Url 12), Muğla Marmaris'te Hisarönü Köyü'nün Değirmenyanı Mahallesi Durantepe Mevkisi'nde (Url 13) köprü yapımı ve Şanlıurfa Merkez Haliliye İlçesi Konuklu Mahallesi'nin Kazan Mezrası'nda (Url 14) mahallelilerin girişi ile kendi camilerinin yapımı örnekleri bulunmaktadır. Çocukların ve ailelerin okula giderken ulaşımını kolaylaştıracak merdiveni, Ankara Çankaya'da Aşıkpasa Mahallesi Ziya Oralay Caddesi üzerinde yer alan 214. Sokak'ta (Url 15) uygulamışlardır. Ulaşımı kolaylaştırmak, kazaları önlemek adına yapılan bu uygulamalar bazen coğrafi koşullara uygun yaşam koşulları oluşturmak adına da gerçekleşebilir. Yamaçtaki evlerine patikadan gitmekte zorlananların yaptığı Zonguldak'ta Kozlu İlçesi'ndeki raylı sistem

(Url 16) ve Rize'deki teleferik tarzı yük taşıma sistemleri bu duruma örnek gösterilebilir. Eskişehir İstiklal Mahallesi'nde kaldırıma otopark bariyeri (Url 17) ise kaldırıma araçların park etmesinden şikâyetçi olan mahallelilerin girişi ile gerçekleşmiştir. Bursa Gemlik İlçesi Kırcaali'de pantolondan saksılar (Şekil 4a) kullanılarak evinin önünü güzelleştirmek adına müdahalede bulunulmasının yanında, Artvin Borçka Karagöl Tabiat Parkı'nda piknik masası, Trabzon'da Karester Yaylası'nda bank, İzmir Bornova İlçesi Kazım Dirik ve Barbaros Mahalleleri'nde oturma yerleri ve banklar, Düzce Merkez ile Kalıcı Konutlar bağlantı yolunda otobüs durağı (Url 18), İzmir Bornova, İnönü Mahallesi'nde oturma birimleri (Şekil 4b), Konya Bozkır, Dereköy Mahallesi'nde çocuk parkı (Url 19), Konya Meram, Çomaklı Mahallesi'nde otobüs durağı (Url 20) gibi kentsel mekândaki ihtiyaçları cevaplamak adına da girişimlerde bulunulmuştur. Kentte sadece insanların değil hayvanların da ihtiyaçları olabileceği düşüncesiyle yine mahallelilerin girişi ile İzmir Buca, İnkılap Mahallesi'nde kedi evi yapılmıştır.

Mahallelilerin yanında belediye gibi kamu kurumu iş-

Şekil 4. (a) Bursa'da pantolondan saksılar (İlgi Atay Kaya), (b) İzmir'de bank (E.Taha Ölmez).

Şekil 5. (a) İzmir'de uyarı levhası (Url 25), (b) Bursa'da 'Oyun Engel Tanımaz' Projesi (Url 26).

birliği ile yapılan 5 örnek mevcuttur ve tüm örneklerin yüzde 10'unu oluşturmaktadır. İzmir Balçova İlçesi'nde Çetin Emeç Mahallesi'ndeki Şehit Öğretmenler Parkı'na inen merdivenli sokak ve Barış Sitesi'nde merdiven boyama (Url 21), İzmir Bornova İlçesi Yakaköy'de duvar ve merdiven boyama, İzmir Seferihisar İlçesi Sığacık Mahallesi Kaleiçi'nde duvar ve sokak döşeme taşlarını boyama ve sokaklara tablolar asma gibi kentsel mekânda uygulamalarda bulunulmuştur. Tunceli Ovacık Mahallesi'nde otobüs durağı (Url 22) örneğinde ise standart kent mobilyasından ziyade mevsim koşullarına uygun otobüs durağı yapılmıştır. Sadece mahallelilerin yaptığı uygulamalarda genellikle belediyenin katkı vermesi gereken hizmetlere rastlandığı, belediyenin katıldığı uygulamaların ise merdiven yapmak yerine boyama gibi aktiviteler olduğu dikkat çekmektedir.

Mahalleliler ile sivil toplum kuruluşlarının veya aktivist grupların birlikte yer aldığı 4 çalışma; İstanbul (Beyoğlu'nda Fındıklı'dan Cihangir'e çıkan Salıpazarı yokuşunda), Diyarba-

kır, Ankara ve İzmir'in (Konak'taki Dario Moreno Sokağı'nın yanındaki Şehit Kemal Eser Sokağı'nın yokuşunda) çeşitli yerlerinde merdiven boyama (Url 21) uygulamaları ve bu gruplara ek olarak belediyenin de dâhil olduğu çalışma örnekleri; Ankara Çankaya Belediyesi Kuşlupark'ta kedi evi (Url 23) ve İzmir'de 'Ayda Bir Sokak Bizim' etkinliğidir (Url 24). Sokak bizim etkinliğinde sokaklar araç trafiğine kapatılarak yayaların, bisikletlilerin, engellilerin kullanımına açılmakta ve sokakta oyun, spor, piknik aktivitelerinde yer alabilme fırsatı sunulmaktadır. **Belediyenin desteği ve yerel ve sivil toplum örgütleri veya aktivist gruplarla** yapılan bu uygulamalarda Foça'da engelli yolunu işgal edenlere karşı taşıt sürücülerini yol ve kaldırım işgalleri yapmamaları konusunda uyarı levhası (Şekil 5a) (Url 25) örneği de yer almaktadır. Bu işbirliklerindeki 3 aktör grubuna **ek olarak üniversitenin de yer aldığı**, Bursa Nilüfer'de 'Oyun Engel Tanımaz' projesi kapsamında oyun alanı tasarımı (Şekil 5b) (Url 26) örneği de bulunmaktadır. Daha çok ihtiyaca yönelik çalışmalarda bu gruplar işbirliği sağlamaktadır.

Şekil 6. (a) Konya'da otobüs durağı (Url 20), (b) İzmir'de kedi evi (Esra Kut Görgün).

Sadece aktivist grupların ya da kar amacı gütmeyen toplulukların uygulamalarında genel olarak sanat veya kentsel estetiğe dair ve belli bir soruna tepki olan 3 örnek yer almaktadır. Bunlar; İzmir Kemeraltı'nda Geçici Müdahale Platformu'nun atölye ve sergisi kapsamında yerleştirme ve heykel gibi sokak sanatı çalışmaları (Url 27), İstanbul Karaköy ve Galata'da "Sokakta Kamusal Farkındalık" adlı çalıştay kapsamında çeşitli "enstalasyonlar" ve grafitiler gibi sokak sanatı çalışmalarıdır (Url 28). Aynı aktör grupları İstanbul Tarlabası'nda Bombalara Karşı Sofralar etkinliği kapsamında yemek dağıtımını da gerçekleştirmiştir (Url 29, Url 30). Bu örneklerin yanında İzmir Plevne Bulvarı'nda Otomobilsiz Kent Günü etkinliği kapsamında yolun taşıt trafiğine kapatılıp bisiklet ve çeşitli spor aktiviteleri için ayrılması (Url 31) örneğinde **aktivist grupların veya STK'ların yanında belediyenin katılımı** da görülebilmektedir. Son olarak **işletme sahiplerinin aktör oldukları**; İzmir Alsancak'ta lastikten saksılar, Bursa Gemlik İlçesi Kırcaali'de duvar boyama, Rize Ayder Yaylası'nda dönme dolap, İzmir Karşıyaka'da çarşıda kedi evi ve İzmir Buca, Atatürk Mahallesi'nde hayvan beslenme düzeneği örnekleri de esnafın kentteki kendi uygulamalarına örnek gösterilebilir.

Türkiye'deki örneklerin amaçları açısından incelenmesi

Kendin yap kentleşmesi örnekleri ihtiyaca yönelik, olumsuz bir duruma tepki olarak, ticari fayda ve kentsel estetik veya sanat amacıyla yapılmaktadır. Örneklerin en çok hangi amaca yönelik olarak uygulandığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

İncelenen örneklerden (50 örnek) sadece ihtiyaca yönelik olan 15 örnek bulunmakta olup, Düzce'deki ve Konya'daki otobüs durağı (Şekil 6a), erişimi kolaylaştırma adına Trabzon ve Artvin'de köprü, Zonguldak'ta raylı sistem, Ankara ve İzmir'de kedi evleri (Şekil 6b) ve yine İzmir'de hayvan beslenme düzeneği bunlar arasındadır. Ayrıca Bursa'daki oyun alanı tasarımı, Konya'da çocuk parkı, Artvin'de piknik masası, Rize'de yük

taşıma sistemi ve İzmir ve Trabzon illerindeki oturma birimleri de **sadece ihtiyaca yönelik** olan diğer uygulamalardır.

İhtiyaç taleplerine cevap alamayan yerel aktörlerin kendilerinin devreye girdiği **hem ihtiyaca yönelik hem tepkisel olan** uygulamalar mevcuttur. Bunlar, Kars'ta kanalizasyon bakımı, Giresun'da enerji nakil hattı tamiri, Tekirdağ ve Şanlıurfa'da yol yenileme ve Adana'da yol yapımıdır. Kazaları önlemek adına Edirne'de yola kasis, Antalya'da hız yavaşlatıcı, kaldırıma parkı önlemek adına Eskişehir'de otopark bariyeri (Şekil 7a), ulaşımı kolaylaştırmak için Denizli, Muğla, Rize'de köprü, Ankara'da yaya erişimi için merdiven, Şanlıurfa'da cami gibi örneklerde yerel gruplar ihtiyaçlarını sorumlu kurumu beklemeden kendileri çözmeye çalışmışlardır. İzmir Torbalı ve Foça'da uyarı levhaları duyarlılığa dikkat çekmek isteyen uygulamalar olup Tunceli'de otobüs durağı (Şekil 7b) ise sıradanlığa karşı bir tepki ve durak ihtiyacına yönelik oluşturulmuştur.

Bunun yanında kamusal alan kullanımına dikkat çekmek isteyen, otomobillerin işgal etmesine karşı bisiklet kullanımını öne çıkarmak isteyen örnekler **birer tepki olarak ortaya** çıkmıştır. İzmir Plevne Bulvarı'nda 'Otomobilsiz Kent Günü' etkinlikleri, İstanbul Tarlabası'nda 'Bombalara Karşı Sofralar', İstanbul'da 'Ayda Bir Gün Sokak Bizim' gibi etkinliklerdir. Herhangi bir ihtiyaca cevap aramaksızın **sanatsal faaliyet olarak** İstanbul, Diyarbakır, Ankara ve İzmir'de merdiven boyama, grafitiler, heykel, İzmir ve Bursa'da sokaklarda saksılar, İzmir'de döşeme taşlarının boyanması gibi kentte estetiği artırmaya yönelik çalışmalar da yer almaktadır. İzmir'de atölye ve sergi kapsamında yerleştirme ve heykel gibi sokak sanatı çalışmaları ve İstanbul'da 'Sokakta Kamusal Farkındalık' adlı çalıştay kapsamında çeşitli enstalasyonlar ve grafitiler gibi sokak sanatı çalışmaları ise **hem tepki hem de sanatsal uygulamalar** kapsamında değerlendirilebilir. Özel işletmelerin dükkân önlerini güzelleştirme adına yaptıkları saksılar, kendilerinin yaptığı dönme dolap gibi uygulamalar ise **ticari fayda** amacıyla yapılmaktadır.

Şekil 7. (a) Eskişehir’de otopark bariyeri (Url 17), (b) Tunceli Ovacık’ta otobüs durağı (Url 22).

Tablo 5. Türkiye örneklerinin aktörlerine göre dağılımı

Aktörler	Örnek adedi	Öne çıkan örnekler
Mahalleliler	27	Köprü, merdiven, levhalar, kent mobilyaları, kedi evi
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları	5	Duvar ve merdiven boyama
Özel işletmeler	5	Saksı, duvar boyama, kedi evi, dönme dolap
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar	4	Merdiven boyama
STK/aktivist gruplar	3	Heykel, sokak sanatı çalışmaları
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar	3	Kedi evi, otomobilsiz kent günleri, sokak bizim etkinlikleri
STK/aktivist gruplar + belediye/kamu kurumları	2	Engellilere ait otoparkın işgaline karşı uyarıcı levhalar
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar + üniversite	1	Çocuk oyun alanı tasarımı
Toplam	50	

Türkiye’deki örneklerin aktörleri ve amaçları açısından değerlendirilmesi

Aktörler açısından incelendiğinde (Tablo 5) örneklerin yarısından fazlasının (%54) sadece mahallelilerin veya alan kullanıcıların kendilerinin gerçekleştirdiği uygulamalar olduğu ve yine bu grupların toplam örneklerin yüzde 80’ine katıldıkları görülmektedir. Tüm grupların birlikte çalıştığı tek örnek bulunması ve 50 örneğin 15’inde (%30) ortak uygulamaların olması kentte mekana dair müdahalelerde iş birliğinin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Örneklerin amaçlarına göre dağılımında da (Tablo 6) yalnızca bir amaca yönelik olanlar (%62) ve birden fazla amacı olanlar (%38) ayrımı görülmektedir. 50 uygulamanın 19’unun birden fazla gerekçe ile yapıldığı tespit edilmiştir. Bir ihtiyacın giderilmesi için yapılan kendin yap kentsel dönüşüm uygulamalarından bazıları aynı zamanda tepki içerikli olsa da tüm örneklerin 32’si (%64) olarak çoğunluğu sağlamaktadır.

Kendin yap kentsel dönüşüm örneklerinin aktörleri ve amaçları açısından incelenmesi (Tablo 7) sonucu hangi aktörlerin uygulamaları hangi amaçlarla yaptığı tespit edilmiştir. İncelenen 50 örneğin 27’sinde mahallelilerin aktör olduğu ve bunların 15’inin mevcut bir ihtiyacın gerçekleştirilmemesine bir tepki üzerine ortaya çıktığı bulunmuştur. Sadece ihtiyacın giderilmesine yönelik uygulamalar ise tüm örneklerin yüzde 30’unu oluşturmaktadır ve tamamına yakını mekan kullanıcılarının aktör olduğu örneklerdir. Kentsel estetik ve sanat kaygısıyla oluşturulan uygulamalar ise örneklerin yüzde 22’sini oluşturmakta ve çoğunluğu mahalleliler ile belediye ya da STK veya aktivist grupların iş birliği ile yapılmaktadır. Özel işletmelerin aktör olduğu örneklerden ikisinin ticari fayda sağlamak amaçlı yapıldığı ve üçünün kentsel estetiğe yönelik uygulamalar olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak mahallelilerin aktör olduğu belli bir ihtiyaca yönelik uygulamaların yoğunlukta olması ve iş birliği ile yapılan örneklerin az olması dikkat çekmektedir.

Tablo 6. Türkiye örneklerinin amaçlarına göre dağılımı

Amaçlar	Örnek adedi	Öne çıkan örnekler
İhtiyaç + tepki	17	Köprü, yol düzenleme
İhtiyaç	15	Kent mobilyaları, hayvan besleme düzeneği, kedi evleri
Kentsel estetik	11	Merdiven boyama, grafitiler, heykel, saksılar
Tepki	3	Otomobilsiz kent günleri, bombalara karşı sofralar
Kentsel estetik+ tepki	2	Sokakta kamusal farkındalık adına çeşitli enstalasyonlar ve grafitiler, sokak sanatı çalışmaları
Ticari fayda	2	Saksılar, dönme dolap
Toplam	50	

Tablo 7. Türkiye örneklerinin aktör amaç ilişkisi

Aktörler/Amaçlar	İhtiyaç + tepki	İhtiyaç	Kentsel estetik	Tepki	Kentsel estetik + tepki	Ticari fayda	Toplam
Mahalleliler	11	14	2	–	–	–	27
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları	3	–	2	–	–	–	5
Özel işletmeler	–	–	3	–	–	2	5
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar	–	–	4	–	–	–	4
STK/aktivist gruplar	–	–	–	1	2	–	3
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar	2	–	–	1	–	–	3
STK/aktivist gruplar + belediye/kamu kurumları	1	–	–	1	–	–	2
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar + üniversite	–	1	–	–	–	–	1
Toplam	17	15	11	3	2	2	50

Kendin Yap Kentleşmesi Hareketlerinin Değerlendirilmesi

Kendin yap kentleşmesi hareketlerinin olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Olumlu etkilerin kent mekânına, katılımcı sürece ve uygulamaya yönelik olduğu görülmektedir (Tablo 8).

Kendin yap uygulamalarının gerek kent mekânına gerek katılım ve uygulama sürecine olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkileri (Tablo 9) de görülebilmektedir. Toplumda farklı düşüncelere sahip olunması kentte estetik kaygıları da farklılaştırmakta ve bazı grupların benimseyerek uyguladığı bir müdahale bazı gruplar için hoş karşılanmamaktadır.

Kendin yap kentleşmesinde genellikle mekân kullanıcıları kentsel alanda kolay erişilebilen kaynakları kullanarak daha iyi yaşanabilir bir çevre için çaba göstermektedirler. Daha faz-

la açık alan ihtiyacına yönelik kamusal mekanlar oluşturularak yaşam kalitesi geliştirilmektedir (Finn, 2014-2; Spataro, 2015., Scaff, n.d). Bu uygulamalar mülkiyet değerlerini değiştirecek etkide olmasa da mahallenin cazibesini arttırmakta ve fiziki gelişimini sağlamaktadır (Strzelecka v.d., 2010; Douglas, 2014). Ancak çoğunlukla kamusal da olsa özel de olsa başkasının arazisinde yapıldığından mülk sahibine maliyetlerinin olması ve yakın çevredekilere etkilerinin olması da göz önünde bulundurulmalıdır (Douglas, 2014).

Kent mekânında küçük ölçekte görülen bir soruna yönelik temizlik, düzen ya da estetik kaygılarıyla oluşturulması hedeflenen uygulamalar (Talen, 2014; Enigboka, 2015) olarak olumlu görülse de toplumsal farklılıklar sebebiyle suç olarak görülmesi ve benimsememe (Spataro, 2015) olasılıkları da göz önüne alınmalıdır. Gönüllülerinin yenilikçi ve yaratıcı yollarla oluşturmak istedikleri kentteki gündelik yaşam kalitesini artırmaya

Tablo 8. Kendin yap kentleşmesinin olumlu etkileri**Kent mekânı**

- Yaşanabilir mekanlar oluşturmaya yönelik olması (Finn, 2014-2; Spataro, 2015; Scaff, n.d)
- Mahallenin fiziki gelişimine katkı vermesi (Strzelecka v.d., 2010; Douglas, 2013)
- Kentsel estetik sunması (Talen, 2014; Enigbokan, 2015)
- Gündelik yaşam kalitesini arttırması (Strzelecka v.d., 2010)
- Kullanıcı dostu, daha canlı bir kentsel çevre oluşturmaları (Finn, 2014-2; Shepard, 2014; Fabian & Samson, 2015; Sawhney v.d., 2015)

Katılımcı süreç

- Kent sakinlerinin kamusal mekanlarda aktif rol üstlenmesini sağlaması
(Bermann & Clough Marinaro, 2014; Campo, 2014; Shepard, 2014; Fabian & Samson, 2015)
- Dışlanan, marjinal grupların da katılımına olanak vermesi (Nemeth, 2014; Spataro, 2015)
- Benimsenen mekanlar oluşturmaları, bağlılığın artması (Poole, 2009; Strzelecka v.d., 2010)
- Yerel kullanıcıların ihtiyaçları ve günlük kullanımları doğrultusunda oluşturulması
(Lydon v.d., 2011; Douglas, 2013; Gamez & Sorensen, 2014; Fabian & Samson, 2015)
- Demokratik şehir oluşumuna katkı sağlaması (Iveson, 2013)
- Katılımcılar arasında olumlu sosyal ilişkiler kurması (Strzelecka v.d., 2010; Fabian & Samson, 2015)
- Katılımcıların sosyal sermayenin farkına varması ve yerel sakinlerin güçlenmesine yardımcı olması
(Finn, 2014-2; Gamez & Sorensen, 2014; Shepard, 2014)
- İnsan merkezli şehir planlamayı deneyimlendirmesi (Sawhney v.d., 2015)

Uygulama

- Profesyonel süreci beklemeden hızlı çözümler üretebilmesi (Campo, 2014; Nemeth, 2014; Spataro, 2015)
- Değişik şartlara cevap verebilen, esnek eylemler olması (Nemeth, 2014)
- İroni müdahaleler ile dikkat çekici mesajlar vermesi (Finn, 2014-2; Spataro, 2015)
- Kısıtlı kaynak durumlarında yüksek karlı cevaplar verebilmesi (Strzelecka v.d., 2010; Lydon v.d., 2011)
- Kentte küçük ölçekli müdahaleler olması (Benner, 2013; Bermann & Clough Marinaro, 2014; Gamez & Sorensen, 2014; Talen, 2014)
- Fiziki küçük hareketlerin büyük değişiklikleri yönlendirmesi (Gamez & Sorensen, 2014)

Tablo 9. Kendin yap kentleşmesinin olumsuz etkileri

- Toplumdaki farklılıklar nedeniyle benimsenmeme durumu (Spataro, 2015)
- İllegal bir aktivite olması (Jabareen, 2014; Spataro, 2015)
- Genellikle kamusal alanlarda olsa da özel alanlara müdahalede sahibine maliyetlerin olması (Douglas, 2013)
- Geniş kapsamlı olmamasından dolayı problemleri çözmede yetersiz kalması (Bermann & Clough Marinaro, 2014)
- Kapsamlı planlama süreci ve kentsel tasarım stratejilerini zorlaştırabilmesi (Finn, 2014-2)
- Süreklilik arz etmemesi, belirsiz ve karmaşık olması (Talen, 2014; Fabian & Samson, 2015)

yönelik (Strzelecka v.d., 2010) uygulamalar birçok yerde oturulabilir, yürünebilir mekanlar oluşturarak kullanıcılara burada vakit geçirme imkanı sunmaktadır. İnsan merkezli bu eylemler kentsel mekanların daha canlı olmasını sağlamakta ve atıl alanları da canlandırarak harekete geçirmektedir (Finn, 2014-2; Shepard, 2014; Fabian & Samson, 2015, Sawhney v.d., 2015).

Uygulamalar kentsel mekânda fiziki peyzaj üzerindeki küçük hareketler olsa da bazen büyük değişiklikleri yönlendirmek-

tedir (Gamez & Sorensen, 2014). Bu durumun olumlu yanları bulunsa da dikkatli olunmazsa profesyonellere ve kurumlara danışılmadan yapıldığı için ve geniş bir strateji eksikliğinden dolayı kapsamlı planlama ve kentsel tasarım stratejilerini zorlaştırabilmektedir (Finn, 2014-2). Ancak küçük ölçekte gözden kaçan meselelerle ilgilenen düşük riskli ve deneysel müdahaleler olması açısından planlamaya faydalı olacağı düşünülmektedir (Bermann & Clough Marinaro, 2014). Planlamaya 7 faydası esneklik, düşük maliyet, hızlı eylem, küçük ölçek,

sıradan insanların kamusal yükümlülüğü, tekrarlanabilme, deneme yanılma yaklaşımı, kolay yenilenebilme olarak ifade edilmiştir (Benner, 2013). Çoğunlukla ekonomik çıkarlar ve geleneksel nazım planlama tarafından da yok sayılabilse de (Fabian & Samson, 2015) katılımcı ve insan merkezli şehir planlama deneyimlenmektedir (Sawhney v.d., 2015).

Kamusal mekanlarla ilgili konularda sıradan insanların aktif katılımcı ve lider rolü üstlenebilmesi kent sakinlerinin şehirle ilişkilerini ifade etmelerini sağlamaktadır (Bermann & Clough Marinaro, 2014; Campo, 2014; Shepard, 2014). Hem kentsel kalitenin yeniden kurulmasını hem de kenti şekillendirirken alternatif ve kolektif süreçler yaşanmasını sağlaması teoride kamunun anlamını, kamusal alana ne uygun ya da gerekli olduğunu sorgulayarak yeniden tanımlama fırsatı sunmaktadır (Bermann & Clough Marinaro, 2014; Fabian & Samson, 2015). Geleneksel planlama sisteminin dışladığı marjinal grupların mekan oluşturmaya katılımına olanak vererek kamusal mekan oluşumuna katkı oluşturmaktadır (Nemeth, 2014; Spataro, 2015). Yerelin sorunlarına ve ihtiyaçlarına çözüm üretmesi ve bunu kendilerinin yapması uygulamaya sahip çıkmalarını, benimsemelerini ve çözümlerin yere özgü olmasını sağlamaktadır (Strzelecka v.d., 2010; Lydon v.d., 2011; Douglas, 2014). Toplumdaki bireylerin bir projenin parçası olduklarında ona daha bağlı olmaları ve başarısını görmeyi daha çok istemeleri (Poole, 2009) durumu güvenlik algısının geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır (Strzelecka v.d., 2010).

Karar verici kurumlar tarafından henüz tariflenmemiş konuların yerel halkın çabalarıyla ortaya çıkması bu pratiklerin ve yönelimlerin kente dair hayalleri ortaya koymak ve daha demokratik bir şehir sunmak adına yardımcı olmaktadır (Iveson, 2013; Gamez & Sorensen, 2014). Bununla beraber katılımcılık ilkesinin yer aldığı kendin yap kentsleşmesi hareketleri kentte kullanıcıların söz sahibi olduğu uygulamalar olarak kent hakkı vurgusunu yapmaktadır. Ayrıca katılımcıların uygulama sürecinde kişiler arası yeni ilişkiler ve sosyal bağlar oluşturmaktadır (Strzelecka v.d., 2010; Fabian & Samson, 2015). Vatandaşlar arasında birliğin geliştirilmesine ve kar amacı gütmeyen organizasyonların kamu-özel işbirliği ile sosyal gelişmeler sağlanmasına olanak vermektedir (Lydon v.d., 2011). Böylece katılımcılar sosyal sermayenin farkına varmakta ve insanların istedikleri için savaştıklarındaki başarı şansının hiçbir şey yapmamalarına göre daha yüksek olması yerel sakinlerin güçlenmesine yardımcı olmaktadır (Finn, 2014-2; Gamez & Sorensen, 2014; Shepard, 2014).

Kendin yap kentsleşmesi uygulamaları özellikle siyasi ve ekonomik şartlar belirsiz olduğunda avantajlı olmaktadır (Nemeth, 2014). Profesyonelleri, kamusal başvuruları, yatırımcıları, çalışmaları, izinleri, fonları, uzmanları ve planlama sürecinin tamamlanmasını yıllarca beklemeden harekete geçerek hemen geliştirilebilmektedir (Campo, 2014; Spataro, 2015). Belediye-

yeler ve devlet kurumlarının aklına gelmeyen yollarla başarı sağlanması çoğunlukla kısa süreli, hızlı ve orta düzeyde faydalar sağlayan, esnek ve parçacıl süreçleri destekleyen, değişen şartlara ve taleplere cevap verebilen, kaynaklar kısıtlı olduğunda çözümler üretebilen eylemlerdir (Strzelecka v.d., 2010; Campo, 2014; Nemeth, 2014). Ancak bu eylemlerin kurumsal bilgi ve devlet imkanları gerektiren altyapı, barınma gibi temel ihtiyaçlara yanıt verememesi onu yetersiz kılmakta, uygulamanın sürekliliğini de sekteye uğramaktadır. Ayrıca kentteki bu tür müdahalelerin illegal olması düzensizliğe yol açabilmektedir. Genel olarak küçük ölçekte olması bu sorunları geride bırakarak aslında basit ironi bir müdahale ile belediye yöneticilerinin farkında olmadığı kentsel mekândaki gerekli uygulamalar için dikkat çekmekte ve mesajlarını kamuya ulaştırabilmektedir (Finn, 2014-2; Spataro, 2015). Bu durumda kendin yap kentsleşmesi uygulamalarının düşük riskli ve mümkünse yüksek karlı olduğu söylenmektedir (Lydon v.d., 2011).

Sonuç

Kentlerde kendiliğinden gerçekleşen küçük ölçekli uygulamalar amaçlar ve aktörler açısından ele alınarak kent mekanına ve sürece olumlu olumsuz etkileri incelenmiştir. Literatür taraması ile elde edilen önceki alan çalışmaları ile medya ve gözlem tekniğiyle araştırılan Türkiye örnekleri karşılaştırıldığında aktörler ve amaçlar açısından farklılıklar gözlemlenmiştir. Ayrıca önceki alan çalışmalarından özellikle dünya örneklerinde son yıllarda akademik çalışmalar ve çalıştaylar yapıldığı Türkiye’de ise bu çalışmaların yetersiz kaldığı görülmektedir.

Önceki alan çalışmalarında 13 farklı aktör grubu bulunmakta iken Türkiye örneklerinde 8 grup yer almaktadır. Kendin yap kentsleşmesi örneklerinde dünyada en çok STK veya aktivist grupları yer alırken Türkiye’de mahallelilerin kendi çabaları ile kentteki bir soruna müdahalede bulunduklarını görmek mümkündür. Amaçlar açısından bakıldığında ise önceki alan çalışmalarında yerel sembollerini koruma, olası anlaşmazlıkların önlenmesi gibi farklılaşan 11 amaç gözlenirken Türkiye örneklerinde 6 amaç tespit edilmiştir. Tümünde en çok ihtiyaca yönelik uygulamalar bulunmakta olup Türkiye’deki bazı örnekler belli bir ihtiyacın gerçekleşmemesine tepki olarak uygulanırken dünyada peyzaj iyileştirme, kamusal alan ihtiyacına cevap verme gibi kaygıların da yer aldığı görülmektedir.

Kendin yap kentsleşmesi örneklerinin mekana ve sürece olumlu etkilerine literatürde daha çok değinilse de risklerinin ve dezavantajlarının da önemsenmesi gerekmektedir. Belirli ihtiyaçlara cevap vermesi, kentsel mekanların daha canlı olmasını sağlaması, atıl alanları canlandırarak harekete geçirmesi kent mekanına olumlu etkileridir. Kamusal mekan oluşumunda sıradan insanların aktif katılımcı ve lider rolü üstlenebilmesi ise katılımcı planlama açısından olumlu görülmektedir. Yerelin dikkate alınmadığı tepeden inme planlama pratiklerinin yerine

yere bağımlı bir planlama yaklaşımı geliştirmesi açısından katkısı olması muhtemeldir. Bu katkı ancak müdahaleler küçük ölçekli olduğunda işlevseldir; büyük ölçekli müdahalelerde örneğin kayıt dışı konut alanları ve kaçak yapılaşma durumlarında katkı koymak yerine planlı kentleşmeyi sekteye uğrattacağı ortadadır.

Küçük ölçekli olduğu halde kendin yap kentleşmesi uygulamalarının tüm gruplara hitap etmeme olasılığı ve kapsamlı planlamayı zorlaştırabilme ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda kentleşme konusundaki uzmanların ve planlıların devreden çıkarılması veya rollerinin algıda azaltılması risklerine de dikkat edilmelidir. Tamamen uzmanlar veya tamamen orada yaşayanlar tarafından yapılan mekan üretimi yerine iş birlikleri ve beraber çalışma olasılıkları denenmelidir. Kentleşme sürecinde ve özellikle kamusal mekan üretiminde sorumlu kurumlarla yerel halkın iş birlikleri uygulama aksaklıklarını, maddi kaynak veya sponsor bulma zorluklarını, üst yönetimler veya tüm mahallelilerce kabul sorunlarını, bu uygulamaların sadece rant için yapılmaya başlanma riskini ve yasalar veya planlarla olası çelişkilerini ortadan kaldıracak ya da en azından azaltacaktır. Kendin yap kentleşmesi ile kentsel planlama kapsamında çeşitli taktiklerle uzun vadeli değişimlerin olasılıklarını göstermek, kısa süreli olarak projeleri test etmek, uzman ve kullanıcı işbirliğini arttıran uygulamalar ile daha yaşanabilir ve benimsenebilir kent mekânları üretmek mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Benner, S. M. (2013). *Tactical Urbanism: From Civil Disobedience to Civic Improvement*. The University of Texas.
- Campo, D. (2014). Iconic eyesores: exploring do-it-yourself preservation and civic improvement at abandoned train stations in Buffalo and Detroit. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 351–380. <http://doi.org/10.1080/17549175.2014.952322>
- De Wandeler, K. (2015). *Learning Tactical Urbanism: An Action-Research Workshop in Brussels*, Proceedings of the Third International Conference on 'Cities, People and Places', ICCPP, Ekim 2015, Colombo, Sri Lanka. https://www.researchgate.net/publication/283319667_Learning_tactical_urbanism_an_action-research_workshop_in_Brussels, Erişim Tarihi 21 Şubat 2016.
- Deslandes, A. (2013). Exemplary amateurism: thoughts on DIY urbanism. *Cultural Studies Review*, 19(1), 216–227.
- Douglas, G. C. C. (2014). Do-It-Yourself Urban Design: The Social Practice of Informal "Improvement" Through Unauthorized Alteration. *City & Community*, 13(1), 5–25. <http://doi.org/10.1111/cico.12029>
- Enigbokan, A. (2015). Delai Sam: social activism as contemporary art in the emerging discourse of DIY urbanism in Russia. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 1–16. <http://doi.org/10.1080/17549175.2015.1029507>
- Fabian, L., & Samson, K. (2015). Claiming participation – a comparative analysis of DIY urbanism in Denmark. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 1–19. <http://doi.org/10.1080/17549175.2015.1056207>
- Finn, D. (2014-1). Introduction to the special issue on DIY urbanism. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 331–332. <http://dx.doi.org/10.1080/17549175.2014.959154>
- Finn, D. (2014-2). DIY urbanism: implications for cities. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 381–398. <http://dx.doi.org/10.1080/17549175.2014.891149>
- Gamez, J. L. S., & Sorensen, J. (2014). No more waiting for Superman: teaching DIY urbanism and reflexive practice. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 333–350. <http://doi.org/10.1080/17549175.2014.909516>
- Iveson, K. (2013). Cities within the city: Do-it-yourself Urbanism and the Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(3), 941–956. <http://doi.org/10.1111/1468-2427.12053>
- Jabareen, Y. (2014). "Do it yourself" as an informal mode of space production: conceptualizing informality. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 414–428. <http://doi.org/10.1080/17549175.2014.884975>
- Lydon, M., & Garcia, T. (2015). Chapter 1: Disturbing the Order of Things. In *Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change* (Lydon and Garcia eds.), 1–23. Island Press. https://issuu.com/islandpress/docs/lydon_cnu, Erişim Tarihi 21 Şubat 2016.
- Lydon, M., Bartman, D., Woudstra, R., Khawarзад, A. (2011). *Tactical Urbanism: Short Term Action Long Term Change*. Vol. 1. The Street Plans Collaborative. https://issuu.com/streetplanscollaborative/docs/tactical_urbanism_vol.1, Erişim Tarihi 21 Şubat 2016.
- Lydon, M., Bartman, D., Woudstra, R., Khawarзад, A. (2012). *Tactical Urbanism: Short Term Action Long Term Change*. Vol. 2. The Street Plans Collaborative. https://issuu.com/streetplanscollaborative/docs/tactical_urbanism_vol.2_final, Erişim Tarihi 21 Şubat 2016.
- Mould, O. (2014). Tactical urbanism: The new vernacular of the creative city. *Geography Compass*, 8(8), 529–539.
- Németh, J., & Langhorst, J. (2014). Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant land. *Cities*, 40, 143–150. <http://doi.org/10.1016/j.cities.2013.04.007>
- Pfeifer, L. (2013). *The Planner's Guide to Tactical Urbanism*. <https://reginaurbanecology.files.wordpress.com/2013/10/tuguide1.pdf>, Erişim Tarihi

- 21 Şubat 2016.
- Poole, S. E. (2009). When Neighborhoods Need Help, Call in the College Kids! Parks & Recreation, April, 50–55.
- Sakal, A. (2015). İstanbul Kentsel Mekânında Gündelik Taktikler. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sawhney, N., De Klerk, C., & Malhotra, S. (2015). Civic Engagement through DIY Urbanism and Collective Networked Action. Planning Practice & Research, 30(3), 337–354. <http://doi.org/10.1080/02697459.2015.1054662>
- Scaff, K. (n.d.). DIY Urbanism: changing communities, one piece of artwork at a time. http://www.uc.edu/cdc/images/events/diy_urbanism/DIY_Urbanism_Article.pdf, Erişim Tarihi 21 Şubat 2016.
- Shepard, B. (2014). DIY urbanism as an environmental justice strategy: The Case Study of Time's Up! 1987-2012. Theory in Action, 7(2), 42–73. <http://doi.org/10.3798/tia.1937-0237.14010>
- Spataro, D. (2015). Against a de-politicized DIY urbanism: Food Not Bombs and the struggle over public space. Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability, 1–17. <http://doi.org/10.1080/17549175.2015.1056208>
- Strzelecka, M., Sorensen, J., & Wicks, B. E. (2010). The role of place attachment in revitalization of neighborhood parks in East St. Louis. *Loisir et Société / Society and Leisure*, 33(2), 251–272. <http://doi.org/10.1080/07053436.2010.10707811>
- Talen, E. (2015). Do-it-Yourself Urbanism: A History. Journal of Planning History, 14(2), 135–148. <http://doi.org/10.1177/1538513214549325>
- Tanglay, Ö. (2005). Kentsel Dışavurumun Sınır Tanımaz Halleri: Sokakların İç Sesleri. Planlama, 3, 49–55.
- Url 1: <http://www.serhattv.com.tr/haber/254897/kanalizasyon-sistemini-vatandas-kendi-yapti.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 2: <http://www.yaglidere.com/aksanin-yapamadigini-vatandas-kendi-imkanlariyla-yapti/> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 3: <http://www.59.com.tr/haber/vatandas-kendi-yolunu-kendi-yapti/1> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 4: <http://www.sanliurfa.com/belediye-nin-yapmadigi-yolu-kendileri-yaptilar/1671432707/> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 5: <http://www.adanayorum.com/vatandas-kendi-yolunu-kendisi-yapiyor-10491h.htm> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 6: <http://www.vatandasgazetesi.com.tr/gundem/vatandas-kendi-cozumunu-buldu-h9531.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 7: <http://www.iha.com.tr/haber-bu-da-vatandasin-uyari-levhasi-285049/> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 8: <http://www.antalyasokaklari.com/2015/07/belediye-yapmayinca-mahalleli-yapti/> (erişim tarihi: 06.04.2016)
- Url 9: <http://www.haberdizli.com/ilceler/vatandas-koprusunu-kendi-yapti-h14661.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 10: <http://www.netgazete.com/yasam/karadenizli-vatandas-kendibogaz-koprusunu-yapti-605952> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 11: <http://www.gazete32.com.tr/video-galeri/kendi-koprusunu-kendi-yapti.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 12: <http://emlakkulisi.com/rizede-bir-vatandas-evine-ulasmak-icin-yaptigi-koprue-kapi-takti/237179> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 13: <http://www.haber7.com/neler-oluyor-hayatta/haber/977892-tahtakopru-icin-acilis-toren-yaptilar> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 14: <http://www.edessatv.com/sanliurfa/urfada-vatandas-cami-yapti-imam-yok-h11595.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 15: <http://www.ankarasonhaber.com/vatandas-merdivenini-kendi-yapti/5383/> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 16: <http://www.oncevatan.com.tr/yasam/yamactaki-evi-icin-rayli-sistem-yapti-h71481.html> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 17: <http://www.hakimiyet.com/gundem/kaldirim-iscaline-vatandas-cozumunu-h45595.html> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 18: <http://beyazgazete.com/haber/2010/2/27/vatandas-yapimi-otobus-duragi-47177.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 19: <http://derekoy.bozkir.info/2015/04/bozkr-derekoyde-cocuklar-kendi-oyun.html> (erişim tarihi: 12.04.2016)
- Url 20: <http://fotogaleri.hurriyet.com.tr/galeridetay/82194/2/1/belediye-yapmayinca-vatandas-kendi-duragini-yapti> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 21: <http://www.egedesonsoz.com/haber/Merdiven-devrimi-Her-yer-gokkusagi/849082> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 22: <http://xxi.com.tr/projeler/bir-imkan-olarak-mimarlik/> (erişim tarihi: 06.04.2016)
- Url 23: <http://www.hurriyet.com.tr/sokak-hayvanina-yeni-yuva-28001807> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 24: <http://www.sokakbizim.org/ayda-bir-gun-sokak-bizim/> (erişim tarihi: 06.04.2016)
- Url 25: <http://www.netgazete.com/yasam/izmir-foca-da-engelli-yolunu-iscal-edenlere-carpici-uyari-683968> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 26: http://www.nilufer.bel.tr/haber-1628-niluferde-oyun-engel-tanimamaz-projesi_tamamlandi#prettyPhoto (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 27: <http://gecicimudahale.org/projeler/kemertaltina-gecici-mudahale-atelye-calismalari/> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 28: http://www.mimarizm.com/haberler/kamusal-farkindalik-yararinasokaga-kucuk-dokunuslar_118005 (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 29: <http://www.yesilist.com/cms.php?u=baska-bir-soframumkun&id=1395> (erişim tarihi: 12.04.2016)
- Url 30: <http://yeryuzuneozgurluk.blogspot.com.tr/2014/03/istanbulda-soylesi-1995-anti-nukleer.html> (erişim tarihi: 12.04.2016)
- Url 31: <http://haberciniz.biz/2-izmir-otomobilsiz-kent-gununde-bisiklet-tesvik-edilecek-3612167h.htm> (erişim tarihi: 12.04.2016)